

Abant Sosyal Bilimler Dergisi

Journal of Abant Social Sciences

2024, 24(2): 734-746, doi: 10.11616/asbi.1454685

Sokakta Çalıştırılan Çocukların Sorunları ve İhtiyaçları: Ankara Örneği

Problems and Needs of Children Working on the Street: Ankara Example

Asiye ERDEMİR TURGUT¹, Latife SÜRSAVUR DEMİREL²

Geliş Tarihi (Received): 18.03.2024

Kabul Tarihi (Accepted): 04.06.2024

Yayın Tarihi (Published): 31.07.2024

Öz: Çocukların sokakta çalıştırılması çok sayıda risk faktörünü beraberinde getirmektedir. Sokakta çalıştırılan çocukların yaşadıkları sorunların ve ihtiyaçlarının neler olduğunu öğrenmek amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik desen kullanılarak yapılan bu çalışmada, Ankara ilinde kent merkezinde çalışan 11 çocuk ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla derinlemesine görüşmelerle toplanan veriler MAXQDA 2020 paket programı kullanılarak çözümlenmiştir. Araştırmadan elde edilen verilere göre "sokakta çalıştırılan çocukların sosyodemografik ve aile özellikleri", "sokakta çalıştırılan çocukların eğitim özellikleri" "sokakta çalıştırılan çocukların yaşadıkları sorunlar", "sokakta çalıştırılan çocukların ihtiyaçları" gibi dört ana tema belirlenmiştir. Araştırmanın sonucunda sokakta çalıştırılan çocukların büyük bir kısmının ilköğretim çağında erkek çocuklardan oluştuğu, çok kardeşli ailelerden geldikleri, ailelerinin sosyoekonomik düzeylerinin düşük olduğu, çocukların aile ekonomisine destek olmak için sokakta çalıştırıldıkları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sokakta Risk Altında Bulunan Çocuk, Sokakta Çalıştırılan Çocuk, Çocuk İşçiliği.

&

Abstract: The employment of children on the streets brings with it many risk factors. In this study, which was conducted using a phenomenological design, one of the qualitative research methods to find out what the problems and needs of children who works on the streets are, face-to-face interviews were conducted with 11 children working in the city center of Ankara. The data collected through in-depth interviews using a semi-structured interview form developed by the researchers were analyzed using the MAXQDA 2020 package program. According to the results obtained from the research, four main themes were identified as "socio-demographic and family characteristics of street working children", "educational characteristics of street working children", "problems experienced by street working children", "needs of street working children". As a result of the research, it was determined that most of the children working in the streets are primary school-age boys, coming from multi-generational families, their families have low socioeconomic status and low level of education, and children are employed on the streets to contribution to the family budget.

Keywords: Child At Risk On The Street, Children Work On The Streets, Child Labor.

Atf/Cite as: Erdemir Turgut, A., Sürsavur Demirel, L. (2024). Sokakta Çalıştırılan Çocukların Sorunları ve İhtiyaçları: Ankara Örneği. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(2), 734-746. doi: 10.11616/asbi.1454685

İntihal-Plagiarizm/Etik-Ethic: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and it has been confirmed that it is plagiarism-free and complies with research and publication ethics. <https://dergipark.org.tr/pub/asbi/policy>

Copyright © Published by Bolu Abant İzzet Baysal University, Since 2000 – Bolu

¹ Sosyal Çalışmacı, Asiye Erdemir Turgut, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, asiye.erdemir@aile.gov.tr (Sorumlu Yazar)

² Öğretim Görevlisi, Latife Sürsavur Demirel, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, latife.sursavur@dpu.edu.tr

1. Giriş

Birleşmiş Milletler (BM) Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde, daha erken yaşta reşit olma durumu hariç on sekiz yaşına kadar her insanın çocuk sayıldığı bildirilmektedir. Bununla birlikte 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nda çocuk, daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişi olarak tanımlanmaktadır. Çocukluk dönemi, çocuğun biyolojik, psikososyal ve ahlaki gelişiminin devam ettiği bir süreçtir. Dolayısıyla bu dönemde yaşanan olumsuz yaşam deneyimleri çocukların sağlıklı gelişimlerini etkilemektedir.

Çocuk işçiliği alanında çocuk haklarını korumayı amaçlayan temel uluslararası sözleşmeler, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, asgari çalışma yaşına ilişkin 138 sayılı ILO Sözleşmesi, çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerine ilişkin 182 sayılı ILO Sözleşmesi ve 190 sayılı Tavsiye Kararı'dır.

ILO'nun 138 sayılı Sözleşmesi (1973), asgari çalışma yaşı alanında en yüksek standardı belirlemektedir. Bu Sözleşme, hem ücretli hem de ücretsiz tüm çalışma alanlarına uygulanmakta ve istihdam için yaş sınırını 15'e yükseltmektedir. Sözleşme, çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılmasına yönelik bir politika tanımlamaktadır. Sözleşme, bir çocuğun istihdam edilmeden önce, yaşadığı ülkenin programına göre temel (zorunlu) eğitimini tamamlamasını şart koşmaktadır. Sözleşme tehlikeli işleri, çalışma koşulları zor olan işler olarak kabul etmekte ve bu tür işlerde çalışmak için 18 yaş sınırını öngörmektedir.

Bununla birlikte, 15-17 yaş arasındaki çocukların yapabileceği işlerde, çocukların sağlığına veya gelişimine zarar vermeme ve okula devam etmelerini engellememe koşulu aranmaktadır (Uluslararası Çalışma Örgütü, 2023).

Ulusal düzenlemelere baktığımızda, 4857 sayılı İş Kanununun 71. maddesine dayanılarak çıkarılan Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin 4. Maddesinde çocuk işçinin tanımı yapılmıştır. Bu maddeye göre; çocuk işçi, 14 yaşını bitirmiş, 15 yaşını doldurmamış ve ilköğretimini tamamlamış kişi, genç işçi de 15 yaşını tamamlamış, ancak 18 yaşını tamamlamamış kişi olarak tanımlanmaktadır. Yine, aynı madde içeriğinde hafif işin tanımı yapılmış olup, çocuk ve genç işçilerin, okula devam edenlerin okula devamları ile okuldaki başarılarına engel olmayacak, meslek seçimi için yapılacak hazırlıklara ya da yetkili makamlar tarafından yeterliliği kabul edilen mesleki eğitime katılmasına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabileceği hükme bağlanmıştır (İş Kanunu, 2003).

Çocukların küçük yaşlarda tehlikeli işlerde çalıştırılmaması her ne kadar ulusal ve uluslararası düzenlemelerle güvence altında alınmaya çalışılsa da çocuklar, küçük yaşlardan itibaren ağır işlerde çalıştırılmakta, hakları ihlal edilmekte ve kötü muameleye maruz kalmaktadır.

Çocuk işçiliği, gelişmekte olan toplumların sosyal sorunlarından biridir (Nikorad ve Soleimani, 2020). Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), çocuk işçiliğini, uluslararası hukuka ve ulusal mevzuata aykırı olarak çocuğun fiziksel ve psikososyal gelişimini tehlikeye atan işler olarak tanımlamaktadır. Bununla birlikte, dünya çapında, yaklaşık iki yüz on sekiz milyon çocuğun çalıştığını, bu çocukların büyük çoğunluğunun okula gitmediğini, uygun düzeyde beslenme ve bakım almadıklarını ve çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerine maruz kaldıklarını belirtmektedir.

Çocuklar, toplumda var olan sosyal sorunlardan, özellikle yoksulluktan etkilenen savunmasız bir grup olarak kabul edilmektedir. Birçok çalışmada belirtildiği gibi yoksulluk, sokakta çalıştırılan çocuklar sorununun önemli nedenlerinden biridir. Çocuklar, yoksulluk nedeniyle evin geçimine destek olmak amacıyla çalışmak zorunda kalmaktadır. Ebeveynlerin işsiz oluşu, kötü muamele, yetersiz ebeveynlik veya ebeveynlerden birinin cezaevinde olması gibi durumlar çocukları sokakta çalışmaya yönlendiren etkenler arasında yer almaktadır (Bhukuth ve Ballet, 2015). Bununla birlikte yoksul ailelerdeki çocuk sayısının fazla olması da çocuk yoksulluğunun ve çocuk işçiliğinin artmasında neden olmaktadır (Klerman, 1999: 149).

Sokakta çalıştırılan, birçok tehlikeye ve risk faktörüne karşı savunmasız durumda olan çocuklar, çocuk refahı alanında ciddi sorun alanlarından biridir. Çocuklar, sokakta çalıştırılmaları nedeniyle temel haklarından mahrum kalmaktadır. Sağlık hizmetleri, örgün eğitim gibi gelişimlerine ilişkin imkânlardan ve fırsat eşitliğinden yararlanamamaktadır. Çocukların çalıştırılması, onları eğitimden uzaklaştırmakta

veya onlara okul ve çalışmanın ikili yükünü taşıma sorumluluğu yüklemektedir (UNICEF, 2021). Bu alanda yapılan çalışmalar, çocuğu çalışmaya yönlendiren faktörleri; ekonomik yoksulluk, barınma koşullarının elverişsiz oluşu, aile üyelerinin işsiz ve eğitimsiz oluşu, çeşitli sağlık sorunları gibi birden fazla nedenin etkileşimine bağlamaktadır (Şişman, 2006; Ferguson, 2006; Alptekin, 2011).

Çocukların çalıştırılması, yaşamın ilerleyen dönemlerinde sağlık, eğitim açısından uzun olumsuz sonuçlar doğurmaktadır (Emerson ve Souza, 2011). Çocuk işçiliği çocukları öncelikle fiziksel olarak etkileyerek büyüme ve gelişmesini engelleyebilir, birçok fiziksel sorunlarla/hastalıklarla erken yaşta tanışmalarına neden olabilir. Sokakta çalıştırılan çocuklar, toplum tarafından dışlanmaları nedeniyle ruhsal olarak sorunlar yaşayabilir, doğaları dolayısıyla savunmasız durumda olan bu çocuklar her türlü istismara uğrayabilir (Moayad et al, 2021). Çocukların çalıştırılması sorunu çok boyutlu ve birden çok nedeni içinde barındırmaktadır. Bu durumun, nedenleri ve sonuçlarının geniş bir bakış açısıyla, bütüncül olarak değerlendirilmesi önem taşımaktadır. Sokakta çalıştırılan çocukların, birden fazla riske maruz kalma tehlikesi bulunmaktadır. Bu doğrultuda sokakta çalıştırılan çocuklara yönelik gerekli tedbirlerin alınması, çocukların yaşadığı sorunlar ve ihtiyaçlarının tespit edilerek, önleyici sosyal hizmetlerin her çocuk özelinde planlanması gerekmektedir.

2. Sokakta Çalıştırılan Çocuk Olgusu

Sokakta çalıştırılan çocuklar için farklı adlandırmalar mevcuttur. Bu adlandırmalar sokak çocuğu, sokakta çalıştırılan çocuk veya sokakta çalışan çocuk şeklindedir. Tüm bu adlandırmalarda yer alan çocukların en temel özellikleri birçok açıdan risk altında bulunmalarıdır.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), çocukların erken yaşlarda çalıştırılmasının çocukların gelişimlerine zarar verdiğini, onları zihinsel, fiziksel, sosyal ve ahlaki olarak olumsuz etkilediğini ve okuldan uzaklaştırdığını vurgulamaktadır (Uluslararası Çalışma Örgütü, 2023).

Alanyazın incelendiğinde sokakta çalıştırılan çocuklara yönelik farklı tanımlamalar mevcuttur. Bilgin (2012:81) göre, sokakta çalıştırılan çocuklar genellikle aileden az destek almakta olup, ailenin geçim sorumluluğunu yüklenmektedir. Bu çocuklar için sokaklar günlük faaliyetlerin gerçekleştiği mekânlara dönüşmüş olmakla birlikte çocuklar çoğu akşam evlerine dönmektedir. Aile ilişkileri zayıf olsa da çocukların, aileye olan yakınlıkları devam etmektedir. Güngör ve Erdurak (2016:12)'a göre sokakta çalıştırılan çocuklar, ailelerinden destek almak yerine ailelerine destek sağlayan, günlük yaşam aktivitelerinden uzaklaşan akran gruplarıyla veya aileleriyle vakit geçirme, oyun gibi normal aktivitelerden uzaklaşan çocuklardır. Bu çocuklar akşamları aile evlerine dönerler ve aileleriyle ilişkilerini sürdürürler ancak gün içinde sokak, pazar yeri gibi mekânlarda çalışırlar.

İlgili tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere sokakta çalıştırılan çocukların ebeveynleriyle olan ilişkileri düzensiz de olsa devam etmektedir.

Sokakta çalıştırılan çocuklar, BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmede yer alan haklardan yeterince fayda sağlayamayan veya bunlardan çok azını elde edebilen bir gruba dâhildir. Bu çocukların genellikle aileleriyle veya aile yerine geçebilecek kurumlarla ilişkileri oldukça kısıtlıdır. Genellikle hiç okula başlamamış ya da okulu terk etmiş çocuklardır. Sokakta bulunmaları nedeniyle, psikososyal gelişimleri risk altındadır ve madde kullanım alışkanlığı fazladır. Madde kullanımı, fiziksel, psikolojik ve sosyal bağımlılıklara yol açabilir. Bu çocuklar, sosyal ve grup içinde kabul görmek için madde kullanımını gereklilik olarak algılayabilirler. Sokakta rol model aldıkları kişilerin suçlarla ilişkili olmaları, bu çocukların suç işleme veya suça maruz kalma olasılıklarını artırabilir (Altuntaş, 2003).

Türkiye İstatistik Kurumu tarafından gerçekleştirilen "Hane halkı İşgücü Araştırması" ve 5-17 yaş grubundaki çocuklara uygulanan "Çocuk İşgücü Araştırması" sonuçlarına göre 5-17 yaş grubunda ekonomik faaliyette çalışan çocuk sayısı 720 bin olarak tahmin edilmiştir. Ekonomik faaliyette çalışan çocukların % 20,3' ünü 15 yaşın altındaki çocuklar oluşturmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu tarafından çocuk işçiliğine yönelik olarak açıklanan bu verilerde ekonomik faaliyet alanı tarım, sanayi ve hizmet sektörü şeklinde belirtilmektedir (TÜİK, 2019).

İlgili veriler incelendiğinde sokakta çalıştırılan çocuklara ilişkin olarak net bir veri bulunmamaktadır. Sokakta çalıştırılan çocuklara ilişkin olarak net verilerin bulunmaması, bu alanda çocukların ihtiyaçlarının tespit edilmesini ve bu doğrultuda hizmetlerin planlanması ve zorlaştırmaktadır.

2.1. Sokakta Çalıştırılan Çocukların Yaşadıkları Sorunlar

Sokakta çalıştırılan çocuklar temel ihtiyaçlara erişim konusunda sıkıntılar yaşamaktadır. Temel ihtiyaçlara erişimde sıkıntılar yaşayan çocuklar bunları karşılayabilmek için sokakta çalışmaya başlamaktadır. Sokakta çalıştırılan çocuklar birden fazla risk faktörüne maruz kalarak dezavantajlı duruma düşmektedir. Çocukların sokakta çalıştırılması, sağlıklı psikososyal gelişimlerini olumsuz olarak etkilemektedir.

Alanyazın incelendiğinde, sokakta çalıştırılan çocukların yaşadığı sorunlar; suça itilme, madde kullanımı, güvenlik riskleri (şiddete maruz kalma, trafik kazaları vb) sosyal dışlanma, eğitim ve sağlık problemleri olarak sıralanmaktadır (Bilgin, 2012; Kızmaz ve Bilgin, 2010; Karabulut, 1996; Avşar ve Öğütoğulları, 2012). Sokaklarda çalışma; çocuklar için riskli bir süreç olmaktadır. Çocuklar sokaklarda çalıştırıldığı süreç içerisinde toplumdan dışlanarak ötekileştirilmektedir (Fantahun ve Taa, 2012). Sokakta çalıştırılan çocukların toplumdan dışlanmaları ve olumsuz yaşam koşulları, psikososyal durumları üzerinde derin ve uzun vadeli hasar yaratmaktadır (Abate ve ark. 2012).

Çocukların suça yönelmesinde sosyoekonomik düzeyin ve çevre koşullarının oldukça etkili olduğu bilinmektedir (Yavuzer, 2006). Çalışılan sokak ortamı, çocukların suça sürüklenme riskini arttırmaktadır (Bilgin ve Kızmaz, 2010). Çocuklar sokakta çalışırken, sokak sistemi içinde çetelere dâhil olabilmektedir. Dâhil olduğu çete grupları aracılığıyla hırsızlık, kapkaç, yankesicilik, gasp, madde satıcılığı ve kuryeliği gibi suçlarda kullanılmaktadırlar. Bununla birlikte sokakta çalışan çocukların hiç de azımsanmayacak bir oranı (%40) çalışma ortamından kaynaklanan nedenlerden dolayı çeşitli kazalara maruz kalmaktadır (Bilgin, 2012).

Buraya kadar bahsedilen tüm sorunlara ek olarak, sokakta çalıştırılan çocukların büyük çoğunluğu aileleri, içinde bulunduğu sosyal çevre ve toplum tarafından örselenmektedir. Çocuklar sokakta çalıştırılmaları, kendi yaşlıları ile birlikte zaman geçirememeleri gibi nedenlerden dolayı kendilerini dışlanmış hissetmektedir (Kelebek, 2017).

3. Yöntem

Bu araştırma, çocukların sokakta çalıştırılma nedenlerine, yaşadıkları sorun ve ihtiyaçlarına ilişkin düşüncelerini ortaya çıkarabilmek amacıyla nitel araştırma desenlerinden, fenomenolojik desende tasarlanmıştır. Bu anlamda fenomenolojik desen, sokakta çalıştırılma sürecinde çocukların yaşadıkları sorun ve ihtiyaçlarına yönelik bütüncül bir betimleme ortaya koymaktadır (Creswell, 2020).

Araştırmanın evrenini; Ankara ilinde kent merkezinde sokakta çalıştırılan çocuklar, araştırmanın örneklemini ise; kartopu ve amaçlı örnekleme yöntemi ile ulaşılan ve sokakta çalıştırılan 11 çocuk oluşturmaktadır. Kartopu örnekleme, araştırmacının bir örnek olayla başladığı, daha sonra o örnek olaydan aldığı bağlantılı ilişkilerle ilgili bilgilere dayanarak başka örnek olaylar belirlediği ve sürecin tekrarladığı rastlantısal olmayan bir örneklemdir. Nitel araştırmalarda kartopu örnekleme yöntemi, toplumun marjinal gruplarına ulaşmak için kullanılan bir yöntemdir (Neuman ve Robson, 2014). Bu yöntemlerin seçilmesinin nedeni araştırmada sokakta çalıştırılan çocukların yaşadıkları sorunların ve ihtiyaçlarının anlaşılabilmesi için belirli kriterleri karşılayan kişilere ulaşılmaya çalışılmasıdır (Creswell, 2020).

Araştırmada, araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formları aracılığıyla veri doygunluğu gözetilerek, sokakta çalıştırılan 11 çocukla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Yeterli sayıda örnekleme ulaşıp ulaşılmadığı sorusunun cevabı, görüşmelerden elde edilen bilgilerin tekrara düşmesiyle birlikte anlaşılmuş olup, bilgiler tekrarlanmaya başlanıncaya kadar veriler toplanmaya devam edilmiştir.

4. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı sokakta çalıştırılan çocukların yaşadığı sorunları ve buna bağlı olarak ihtiyaçlarını görünür kılmaktır. Genel amaç çerçevesinde oluşturulan alt amaçlar aşağıda yer almaktadır.

1. Sokakta çalıştırılan çocukların sosyodemografik ve aile özellikleri nelerdir?
2. Sokakta çalıştırılan çocukların eğitim özellikleri nelerdir?
3. Sokakta çalıştırılan çocukların yaşadıkları sorunlar nelerdir?
4. Sokakta çalıştırılan çocukların ihtiyaçları nelerdir?

Sokakta çalıştırılan çocuklara yönelik planlanacak önleyici sosyal hizmet uygulamalarının etkin bir biçimde yürütülmesi, bu alanda gerekli tedbirlerin alınarak çocukların sokaktan çekilmesi, çocukların sağlıklı psikososyal gelişimleri için önem taşımaktadır. Sokakta çalıştırılan çocuklarla ilgili gerçekleştirilecek önleyici sosyal hizmet uygulamaları, çocukların ihtiyaçlarına ve yaşadıkları zorluklara odaklanmalıdır. Sokakta çalıştırılan çocukların yaşadıkları sorunlar ve bu süreçteki ihtiyaçlarını onların bakış açısından incelemenin sorunun çözümü noktasına katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir. Bununla birlikte araştırmanın alanyazına da katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

4.1. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu amaçlı ve kartopu örnekleme yöntemi ile seçilmiş, Ankara ilinde kent merkezinde sokakta çalıştırılan 11 çocuk oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında dokuz erkek iki kız çocuk olmak üzere toplam 11 çocuk ile görüşülmüştür.

Araştırma kapsamında görüşülen çocukların kimlik bilgilerinin gizli kalması amacıyla her bir çocuğa pembe, sarı, kırmızı, yeşil, mavi, beyaz, lacivert, kahverengi, mor, turuncu, lila gibi renk isimleri verilerek adlandırma yapılmıştır. Çocuklara ilişkin bilgiler tabloda yer almaktadır.

Tablo 1: Katılımcıların Sosyodemografik Özellikleri

Çocuk	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	Hastalık Durumu	Kardeş Durumu	Yaptıkları İş
<i>Pembe</i>	<i>Erkek</i>	<i>13</i>	<i>Orta 3 terk</i>	<i>Yok</i>	<i>5 kardeş</i>	<i>Atık toplama</i>
<i>Sarı</i>	<i>Erkek</i>	<i>15</i>	<i>İlkokul mezunu</i>	<i>Yok</i>	<i>3 kardeş</i>	<i>Atık toplama</i>
<i>Kırmızı</i>	<i>Erkek</i>	<i>12</i>	<i>Orta 2</i>	<i>Sol ayağı aksıyor</i>	<i>4 kardeş</i>	<i>Mendil satma</i>
<i>Yeşil</i>	<i>Erkek</i>	<i>16</i>	<i>İlkokul 3 terk</i>	<i>Yok</i>	<i>3 kardeş</i>	<i>Atık toplama</i>
<i>Mavi</i>	<i>Kız</i>	<i>13</i>	<i>Ortaokul mezunu</i>	<i>Yok</i>	<i>5 kardeş</i>	<i>Dilenme</i>
<i>Beyaz</i>	<i>Erkek</i>	<i>15</i>	<i>Ortaokul mezunu</i>	<i>Kolunda platin var</i>	<i>4 kardeş</i>	<i>Mendil satma</i>
<i>Lacivert</i>	<i>Erkek</i>	<i>14</i>	<i>İlkokul mezunu</i>	<i>Yok</i>	<i>3 kardeş</i>	<i>Atık toplama</i>
<i>Kahverengi</i>	<i>Kız</i>	<i>13</i>	<i>Ortaokul mezunu</i>	<i>Yok</i>	<i>4 kardeş</i>	<i>Dilenme</i>
<i>Mor</i>	<i>Erkek</i>	<i>12</i>	<i>Orta 3 terk</i>	<i>Yok</i>	<i>3 kardeş</i>	<i>Atık toplama</i>
<i>Turuncu</i>	<i>Erkek</i>	<i>17</i>	<i>Lise 1</i>	<i>Yok</i>	<i>4 kardeş</i>	<i>Simit satma</i>
<i>Lila</i>	<i>Erkek</i>	<i>14</i>	<i>Ortaokul mezunu</i>	<i>Yok</i>	<i>5 kardeş</i>	<i>Mendil satma</i>

4.2. Veri Toplama Araçları ve Veri Toplama Süreci

Çalışmaya ilişkin olarak başlangıçta sokakta çalıştırılan çocuklara yönelik çocuk koruma alanında gerçekleştirilmiş olan araştırmalar incelenmiştir. Alanyazın taramasının gerçekleştirilmesinden sonra araştırmanın etik uygunluğu noktasında Kütahya Dumlupınar Üniversitesine Etik Kurul İzin başvurusunda bulunulmuştur. Kuruldan 27.12.2023 tarih ve 2023/12 sayılı etik kurul onayı alınmıştır. Veriler 03.01.2024-11.02.2024 tarihleri arasında toplanmıştır.

Araştırma kapsamında görüşme yapılan sokakta çalıştırılan çocuklara başlangıçta araştırma kapsamında gerekli bilgilendirmeler yapılmıştır. Görüşmeler gönüllülük esasına dayalı olarak gerçekleştirilmiştir.

4.3. Verilerin Çözümlemesi

Veriler toplanmasının ardından araştırmacılar tarafından görüşmeler esnasında alınan notlar ve ses kayıtlarının yazılı hale getirilmiş, ardından verilerin çözümlemesi sürecine başlanmıştır. Kayıtları yazılı hale getirme aşamalarında tüm konuşmalar duyulduğu şekliyle, herhangi bir düzeltme yapılmadan ve görüşülen sırasına göre yazılmıştır. Verilerin çözümlemesi esnasında MAXQDA 2020 paket programı kullanılmıştır.

5. Bulgular ve Yorum

Araştırmada sokakta çalıştırılan çocuklarla yapılan nitel görüşmeler sonucunda elde edilen metinlerde sıkça bahsedilen tematik kodlar belirlenerek öne çıkan bu temalar MAXQDA 2020 paket programı aracılığıyla çözümlenmiştir. Elde edilen veriler, tematik kodlara göre belirlenen “sokakta çalıştırılan çocukların sosyodemografik ve aile özellikleri”, “sokakta çalıştırılan çocukların eğitim özellikleri” “sokakta çalıştırılan çocukların yaşadıkları sorunlar”, “sokakta çalıştırılan çocukların ihtiyaçları” dört temel başlık altında analiz edilmiştir.

5.1. Sokakta Çalıştırılan Çocukların Sosyodemografik ve Aile Özellikleri

Sosyodemografik ve aile özelliklerine ilişkin bulgular; yaş, cinsiyet, kardeş sayısı, hastalık durumu, içinde bulunulan ekonomik durum, anne ve babanın çalışma durumlarına ilişkin bilgileri içermektedir.

Araştırma kapsamında görüşülen çocukların yaşları 12-17 arasında değişmektedir. Çocukların yaş ortalaması 14'tür. Cinsiyet değişkenine göre bakıldığında, görüşülen çocukların dokuz tanesi (%81,8) erkek çocuk iken, iki tanesi (%18,2) si kız çocuktur. Sokak çalıştırılan çocuklar alanında yapılan farklı çalışmalarda çocukların büyük çoğunluğunu erkek çocukları oluşturmaktadır (Abdelgalil vd., 2004; Scanlon vd, 1998; Van Acker, Oostrom, Rath ve de Kemp, 1999; ,Kuçur, 2016; Aydın vd., 2015; Karataş, vd.,2016; Şişman,2004).

“Annem, babam okuma bilmez, bende ilkokul 3 den ayrıldım, babam pazara gidiyor, ne kazanırsa işte, yetmiyor. Benden küçük iki kardeşim daha var” (Yeşil)

“Para yok ki mecbur çalışacan. Abimle beraber çalışıyoruz. O bi cadde yukarda satıyo mendilleri, yakın yerde durursak ikimizden de almazlar.” (Kırmızı)

“Babam inşaata gidiyor iş oldukça, kışın çok gitmiyor, tek kişi çalışınca yetmez ki Annem evde tabi o nasıl çalışsın.” (Sarı)

“Toplamda 5 kardeşiz diğerleri küçük babamın ayağı aksıyor, bi ben para kazanıyorum.” (Turuncu)

“Babam yok geçen yıl öldü, annem temizliğe gidiyor arada, ama yetmiyor, dört kardeşiz.” (Mor)

“Annem hiç gitmemiş okula, babam ilkokulu okumuş, okumayı biliyor, inşaata çalışıyor.” (Beyaz)

“Yedi kardeşiz, abim ve ben kâğıt topluyoruz, diğerleri daha küçük. Babam cezaevinde başka çalışan yok” (Lacivert)

“Babam çalışmıyor beli ağrıyor, abimle ben kâğıt topluyoruz, eve biz bakıyoruz.” (Pembe)

Araştırma kapsamında sokakta çalıştırılan çocukların sosyodemografik ve aile özellikleri incelendiğinde, ailelerin sosyoekonomik ve eğitim düzeylerinin düşük olduğu, anne ve/veya babanın geçici gündelik işlerde çalıştığı veya hiç çalışmadığı, çocukların çok kardeşli olduğu, çocuklardan iki tanesinin fiziksel hastalıklarının olduğu ve çocukların hemen hepsinin ekonomik yoksunluktan dolayı evlerinin geçimlerine destek olmak için çalıştıkları sonucuna ulaşılmıştır. Görüşme yapılan çocukların çok kardeşli olmaları, ekonomik yoksunluğun yükünü daha da arttırmaktadır. Bu durum, çocukların temel ihtiyaç kaynaklarına ulaşabilmeleri yönünde sorunlar yaratmaktadır. Araştırma bulgularıyla uyumlu olarak, sokakta çalıştırılan çocuklarla yapılan çalışmalarda çocukların büyük çoğunluğu aile ekonomisine katkıda bulunmak ve okul giderlerini karşılamak amacıyla çalıştıklarını belirtmişlerdir (Güngör, 2009; Karataş vd.;2016).

5.1. Sokakta Çalıştırılan Çocukların Eğitim Özellikleri

Araştırma kapsamında sokakta çalıştırılan çocukların eğitim durumlarına ilişkin bulgular değerlendirildiğinde, çocukların dört tanesinin ortaokulu bitirdikten sonra, iki tanesinin ilkokul bitirdikten sonra, iki çocuğun ortaokulu son sınıfta iken, bir çocuğun ise ilkokul üçüncü sınıfta iken eğitimini yarıda bıraktığı tespit edilmiştir. Çocuklardan yalnızca iki tanesi halen eğitimine devam etmektedir.

“Okula sabah gidiyorum, okuldan gelince amcamla iş için çıkıyoruz.” (Turuncu)

“Her gün çalışmıyorum genelde cumaları cami önünde satıyorum mendilleri, orda alan çok oluyor.” (Kırmızı)

Eğitim süreçlerini yarıda bırakarak sokakta çalıştırılan çocuklar, çalışmak zorunda olmaları, okulun masraflı olması, okumayı istememe gibi nedenlerden dolayı okula gitmediklerini ifade etmişlerdir.

“Hem okul hem iş yürümedi. Aksam kâğıt toplamaya çıkıyorum, sabah okul oluyor, gitmek zor...” (Yeşil)

“Dersler zordu, okulu sevemedim. Bende bıraktım.” (Lacivert)

“Annem okumamı istemedi, babam yok ya bir çalışan benim, mecbur yani...” (Mor)

“Okula otobüsle gidiyordum, yol parası çok tutuyor, birde okulun kendi masrafı oluyor çok pahalı geldi.” (Lila)

“Babam inşaatta çalışırken düştü, beli sakatlandı, ben o zaman ortaokul son sınıftaydım, okulu bıraktım, abimle kâğıt topluyoruz. Çünkü diğer kardeşlerim okuyor, hepimizin okumasına para yetmiyor.” (Pembe)

“Okula giderdim ama o zaman da param olmuyor, babam para vermiyor, anca ev masrafına yetiyor kazandığı para.” (Beyaz)

Okulu bıraktıklarını belirtilen çocukların oranı azımsanmayacak kadar yüksektir. Sokakta çalıştırılan çocuklar, okulu terk etmelerinin en önemli nedeni olarak ailelerinin kendilerini okutacak ekonomik güce sahip olmadıklarını, okulda dışlandıklarını ve okulu sevmediklerini belirtmişlerdir. Çocukların ulusal düzenlemeler ve uluslararası sözleşmelere göre en temel haklarından biri de eğitim hakkıdır. Ancak sokakta çalıştırılan çocukların büyük bir bölümü bu haktan mahrum kalmaktadır. Çocukların çalıştırılması, onları eğitim süreçlerinden uzaklaştırarak, okul terkine sebep olmakta veya çocuklar hem okul hem de çalışma sorumluluğunu bir arada yürütmektedir.

5.2.Sokakta Çalıştırılan Çocukların Yaşadıkları Sorunlar

Sokakta çalıştırılan çocuklar, oldukça güvensiz olan sokaklarda çalışırken risk faktörlerine açık hale gelmektedir. Sokakta çalıştırılan çocuklar birçok sorunla karşılaşmaktadır. Yapılan görüşmelerde çocuklara, sokakta çalışırken ne gibi sorunlarla karşılaştıkları sorulmuştur. Çocukların bazıları çalışmak için evlerinden uzak semtlere gittiklerini, yolun uzun olduğunu ve ulaşım konusunda sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir.

“Kızılay da mendil daha çok satılıyor, ama evim buraya çok uzak yolda gelmek zor.” (Beyaz)

“İki otobüs değiştirerek geliyorum, evim uzakta, burada daha çok insan var, daha çok para kazanıyorum.” (Turuncu)

“Evim uzak, biraz yürüyorum sonra otobüse biniyorum... Bizim evin orda satsam kimse almaz mendil” (Lila)

Araştırma kapsamında görüşülen çocukların bir kısmı, çalışmak için kent merkezine geldiklerini, ancak evlerinin uzak olmasından dolayı zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte çocuklardan bazıları kışın havanın soğuk olduğu için üşüdüklerini belirtmişlerdir.

“Toplama işi akşam oluyor, kışın akşamları soğuk oluyor. Soğuktan ellerim acıyor.” (Yeşil)

“Kışın her akşam çalışmıyoruz, havalar ısınca daha çok para kazanıyoruz.” (Lacivert)

Çocukların bazıları sokakta çalışırken, yine sokakta çalışan kendilerinden büyük çocuklar tarafından bazen fiziksel bazen de sözel olarak rahatsız edildiklerini ifade etmişlerdir.

“Önceleri bu bölgede mendil satarken büyük abiler gelip burası bizim bölgemiz burada satamazsın diyorlardı. Sonra sonra alıştılar artık bişey demiyorlar.” (Lila)

“Bikere akşam işten eve giderken başka çocuklar benden paralarımı istediler, vermeyince de ellerimi sıkıca tutup cebimden aldılar. Bidaha oraya çalışmaya gitmedim.” (Mor)

“Mendil satarken bazen kavga ettiğim oluyordu, Buradaki başka çocuklar onlarla çalışmayınca kavga çıkarıyorlardı.” (Beyaz)

Sokaktaki yaşam, çocuklar için birçok tehlike içermektedir. Sokaklarda, sokakta bulunan diğer çocukların saldırısına uğramadan, iklim koşullarına ayak uydurmaya varıncaya kadar pek çok güçlük bulunmaktadır (Hinton, 2006). Bu bulgularla uyumlu olarak sokakta çalıştırılan çocuklarla yapılan bir diğer araştırmada, çocukların %38,9'u sözlü şiddeti bir risk olarak ifade etmiştir. Bir diğer risk faktörü olan fiziksel şiddet, çocukların %30,9'u tarafından ifade edilmiştir. Çocukların %27,8'si ise aşırı sıcak ve soğuktan zarar görmelerini, sokakta çalışmanın risklerinden biri olarak ifade etmişlerdir (Karataş, vd.;2016).

5.3.Sokakta Çalıştırılan Çocukların İhtiyaçları

Araştırma kapsamında görüşülen, sokakta çalıştırılan çocuklara ihtiyaçlarının neler olduğu sorulduğunda, çocukların hemen hemen hepsi ekonomik temelli ihtiyaçlarının olduğunu bahsetmiştir.

“Evimizin kirası çok, aslında kiraya yardım bulunsa belki çalışmam. Birde kardeşlerimin okul masrafları var...” (Yeşil)

“Bazen gıda kolisi veriyorlar üç ayda bir falan, keşke hep verseler. Birde kışın babamın işi olmayınca kömüre para yetmiyor.” (Sarı)

“Biz geçen yıl Ankara'ya taşındık, evde eşya yok, yere yatak serip uyuyoruz, eşya ihtiyacımız var.” (Mavi)

“Babamın ilaçları çok para tutuyor, bazıları parasız, hepsi parasız olsa...” (Pembe)

“Maddi destek verilse birçok ihtiyacımızı karşılayabiliriz.” (Lacivert)

“Bi yandan ev kirası bi yandan ekmek parası hepsini karşılamak zor oluyor. Para yardımı olsa, isterdik yani...” (Turuncu)

“Birsürü küçük kardeşim var. Ekmek lazım, mama lazım, para lazım.” (Lila)

“Annem arada temizliğe gidiyor, bi ara mesleki kurslara gitmişti, aslında düzenli bir işi olsa o zaman abimle ben çalışmayız belki.” (Mor)

Araştırma bulguları ile uyumlu olarak, bu alanda gerçekleştirilen çalışmalara bakıldığında; sokakta çalıştırılan çocuklar ihtiyaçlarını; temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için ekonomik destek, eğitim desteği ve iş bulma olarak belirtmişlerdir (Aybek ve Çelik,2005; Alptekin 2011; Karataş vd.,2016). Elde edilen bu bulgular neticesinde, sokakta çalıştırılan çocukların sokaktan çekilmeleri için aileleri ihtiyaçlarını karşılayabilecek oranda ekonomik olarak desteklenmelidir.

6. Tartışma ve Sonuç

Çocukların çalıştırılması, çocukların istismar ve ihmal edilmesinin bir biçimi, yani bir şiddet türüdür.

Toplumlarda yoksulluk ve işsizliğin artmasıyla birlikte ailelerin ekonomik gücü azalmakta ve çocuklar gündelik işlerde çalışmaya başlamaktadır. Çocukların en başta gelen çalışma nedeni "aile bütçesine destek" olmaktır. Sokakta çalıştırılan çocuklar, bazı yoksul aileler için ailenin tek gelir getiren kişisi olabilmektedir. Plansız göçün yarattığı sorunlar, çocukların çalıştırılmasına dair geleneksel kültür, asgari çalışma yaşına ilişkin mevzuatın etkin uygulanamaması çocukların sokakta çalışmasına neden olmaktadır (Karataş, vd.2016:18). Sokakta çalışma, çocuk işçiliğinin en tehlikeli olanıdır. Bir çocuk için sokak; fiziksel, duygusal, cinsel istismarların yaşanabildiği korumasız ve riskli bir bölgedir. Sokakta çalıştırılan çocuklar genellikle ayakkabı boyayarak, mendil ve simit satarak gelir elde etmektedir. Bunun dışında hiçbir şey satmadan sadece para isteyen çocuklar da bulunmaktadır (Erbay, 2013: 159).

Yapılan çalışmalar sokakta çalıştırılan çocukların birtakım risk faktörlerine maruz kalabileceğini belirtmektedir. Risk faktörleri fiziksel, cinsel ve duygusal istismar; hastalık riski, madde bağımlılığı; eğitime dair riskler ve suça sürüklenmedir. İlgili risk faktörleri çocuğun sağlıklı psikososyal gelişimini olumsuz olarak etkilemektedir (Karataş, vd.,2016:31). Yoksulluk içinde yaşayan çocukların, sosyoekonomik kaynakları daha fazla olan çocuklara göre hem daha fazla risk hem de çocuk istismarı ile ilgili daha çok olumsuz sonuçlar yaşadıklarına dair bazı bulgular vardır (Jonson-Reid vd., 2009). İçinde bulunulan sosyoekonomik durum, maruz kalınan risk faktörleri, yaşadıkları sorun ve ihtiyaçlar çocukta çocuğa farklılıklar göstermekle birlikte, bu alanda çözüm önerileri oluşturabilmek için sokakta çalıştırılan çocuklara ilişkin bilgilere ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu doğrultuda gerçekleştirilen bu çalışma ile sokakta çalıştırılan çocukların sorun ve ihtiyaçlarının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın gerçekleştirilmesi için nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik desen kullanılarak, görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Araştırmada Ankara ilinde, kent merkezinde sokakta çalıştırılan dokuz erkek ve iki kız çocuk olmak üzere toplam 11 çocuk ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Yapılan görüşmeler sonrasında dört ana tema oluşturulmuş olup, bu temalar; "sokakta çalıştırılan çocukların sosyodemografik ve aile özellikleri", "sokakta çalıştırılan çocukların eğitim özellikleri" "sokakta çalıştırılan çocukların yaşadıkları sorunlar" ve "sokakta çalıştırılan çocukların ihtiyaçları" şeklinde belirlenmiştir.

Araştırma kapsamında görüşülen çocukların yaşları 12-17 aralığındadır. Çocukların çoğunluğu erkek çocuk olup, çok çocuklu ailelerden gelmektedir. Çocuklardan bir kısmının (iki tanesinin) fiziksel hastalığı bulunmaktadır. Çocukların dokuz tanesi eğitimini yarıda bırakmıştır. Yalnızca iki tane çocuk, sokakta çalışırken diğer yandan okula devam etmektedir. Araştırma kapsamında görüşülen çocuklar sokakta genellikle sermaye gerektirmeyen ve özel bir yetenek istemeyen işlerde çalıştırılmaktadır. Sokakta; başta atık toplama, mendil satma, dilenme ve simit satma gibi işler yapmaktadır. Erkek çocukların genellikle atık toplama işinde çalıştırılırken, kız çocukları dilendirilmektedir. Sokakta çalıştırılan çocukların aileleri ekonomik yoksulluk yaşamaktadır ve çocuklar ailelerine destek olmak amacıyla çalışmaktadır.

Sokakta çalıştırılan çocuklar çalışmak için farklı semtlere gittiklerini, ulaşım konusunda sorunlar yaşadıklarını, kışın hava soğuk olduğu için üşüdüklerini ve çalışmakta zorlandıklarını belirtmiştir. Bununla birlikte sokakta çalıştırılan çocuklar, kendilerinden büyük çocuklar tarafından zaman zaman fiziksel olarak şiddete uğradıklarını, bazen de sözlü olarak rahatsız edildiklerini ifade etmiştir. Sokakta çalıştırılan çocuklardan büyük çoğunluğu ihtiyaçlarını ekonomik temelli olarak belirtmiştir.

Araştırma ile sokakta çalıştırılan çocukların yaşadıkları sorunlar ve ihtiyaçları tespit edilerek, bu alanda geliştirilecek hizmet ve uygulamalara katkı sunacağı değerlendirilmektedir. Bu araştırmadan elde edilen bulgular ve sonuçlar odağında aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir.

- Çocukların çalıştırılmasında aileleri, içinde yaşadıkları sosyal çevre ve toplum önemli rol oynamaktadır. Çocuğa yönelik her türlü kötü muamelenin önlenmesinde "Çevresi içinde birey" yaklaşımı yani ekolojik sistem perspektifi odağında, bütüncül bakış açısı çerçevesinde sorunları tanımlamak gerekmektedir. Çocuğun sokakta çalıştırılmasında birden fazla faktör etkili olmaktadır. Çocuğun çalıştırılmasına neden olan faktörler belirlenirken, çocuğun ilişki içinde bulunduğu tüm sistemler gözden geçirilmelidir. Çocukların etkileşim ve ilişki içinde bulunduğu sistemler; aile, sosyal çevresi toplum, yasalar ve uygulanan politikalarıdır. Sosyal politika

değişimleri, ebeveyn kaybı, boşanma, aile üyelerinin işini kaybetmesi, aile içinde bir sağlık sorunu, düşük aile geliri gibi farklı sistemlerde meydana gelebilecek sorunlar çocuğa doğrudan yansımaktadır (Basic, 2017; O'Neill vd., 2010).

- Sokakta çalıştırılan çocuklara yönelik geliştirilecek hizmet ve programlarda çocuk, ailesi ve içinde bulunduğu sosyal çevreye de yer verilmelidir. Sokakta çalıştırılan çocuklar ve ailelerine yönelik, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak hizmet vermekte olan Halk Eğitim Merkezleri aracılığı ile sokağın tehlikeleri ve çocukların temel haklarına ilişkin bilgilendirme çalışmaları düzenlenmeli, sokakta çalıştırılmanın riskleri üzerine toplumsal farkındalık çalışmaları yürütülerek, toplum bu konuda bilinçlendirilmelidir.
- Türkiye de çalışan çocuklara ilişkin yasal mevzuatta gerekli önlemler alınsa da, bu önlemlerin pratikte daha etkin uygulanması gerekmektedir. Bu noktada çocuk alanında çalışan kamu kurum ve kuruluşlarına, sivil toplum örgütlerine ciddi sorumluluklar düşmektedir. Bu doğrultuda sokakta çalıştırılan çocuklara ilişkin planlanan hizmet ve uygulamalar, birden fazla kamu kurum ve kuruluşunun ortak sorumluluğunda iş birliği ve eşgüdüm içerisinde yürütülmelidir.
- Sokakta çalıştırılan çocuklar, çocuk refahı alanında birden çok risk faktörü içine alan çok boyutlu bir sorundur. Bu doğrultuda sorunun çözümünde farklı kurum ve kuruluşların işbirliği ve koordinasyonu gerekmektedir. Çocuk Koruma Kanunu tarafından öngörülen merkezi, il ve ilçe koordinasyon kurulları bulunmaktadır. Bu kurullar tarafından hem bakanlıklar düzeyinde, hem de il ve ilçe düzeyinde çocuk alanında hizmet veren kurum ve kuruluşların koordinasyon çalışmalarının yürütülmesi sağlanır. Çocuklara yönelik olarak önleyici sosyal hizmetlerin planlama ve uygulanmasında bu kurulların etkin rolleri bulunmaktadır. Sokakta çalıştırılan çocuklarla ilgili çalışmalar yürüten kamu kurum ve kuruluşları işbirliği, koordinasyon ve hizmetler konusunda yaşadıkları sorunları bu kurullarda gündeme getirerek, ortak bir çözüm bulunması sağlanmalıdır.
- Sokakta çalıştırılan ve birçok riske maruz kalma ihtimali bulunan çocuklara yönelik koruyucu ve önleyici sosyal hizmet çalışmaları etkin olarak yürütülmelidir. Bu çalışmaların yürütülmesinde ve koordinasyonunda birincil sorumluluk Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına olmalıdır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı olarak hizmet veren, birçok ilçede teşkilatlanması bulunan sosyal hizmet merkezleri, bulunduğu ilçelerde sokakta çalıştırılan çocuklar odağında risk haritaları oluşturularak, her çocuk özelinde mesleki planlamalar yapmalı, sokakta çalıştırılan çocuk ve ailelerini ihtiyaç duydukları sosyal hizmet ve yardımlara yönlendirmelidir.
- Sokakta çalıştırılan çocukların tespiti noktasında, Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri bünyesinde mobilize olarak hizmet veren Çocuklar Güvende Ekipleri, sosyal hizmet uzmanlarından oluşmaktadır. Bu ekiplerin içeriğine kolluk kuvvetleri, zabıta çalışanlarında etkin ve düzenli olarak katılımının sağlanması gerekmektedir. Farklı kurum ve kuruluşların çalışanları ile oluşturulan Çocuklar Güvende Ekipleri her ilde ve ilçede çocukların yoğun olarak çalıştırıldığı alanlarda alan taramaları yapmalıdır. Ekiplerce tespit edilen çocuklar ve aileleri ile yapılan detaylı sosyal inceleme süreci sonrasında içinde bulunulan risk durumuna göre çocuklar, Çocuk Koruma Kanununun 5. Maddesinde yer alan Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının alınmasına yönelik olarak ilgili mahkemeye yönlendirilmekte veya ihtiyaçlarına göre ilgili sosyal hizmet ve yardımlardan faydalandırılmaktadır (ASHB, 2023). Söz konusu bu ekiplerin çalışmalarının daha etkin olması ve daha çok sokakta risk altında bulunan çocuğa ulaşması için insan kaynakları odağında desteklenerek ekiplerin artırılması gerekmektedir.
- Risk altında bulunan çocukların tespiti noktasında okullar önemli bir yere sahiptir. Risklerin tespiti edilerek çözülmesi çocuğun eğitim sistemi içindeyken olmalıdır. Bu doğrultuda okul rehber öğretmenleri ve sınıf öğretmenleri tarafından risk altında olabileceği değerlendirilen çocukların ve ailelerinin ivedi olarak Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri ile temasa geçmesi sağlanmalıdır. Sokakta çalıştırılan çocukların eğitimlerine devam etmelerine yönelik gerekli önlemler alınarak

okullarda çok boyutlu destek programları oluşturulmalıdır. Çocukların okul sonraları vakitlerini etkin, ilgi ve istekleri odağında geçirmelerinin sağlanması amacıyla Gençlik ve Spor Bakanlığı bünyesinde hizmet veren Gençlik Merkezlerinin sosyoekonomik düzeyi düşük ve yoğun göç alan bölgelerde yaygınlaştırılması önemlidir.

- Sokakta çalıştırılan çocuklar başta olmak üzere risk altında olabileceği değerlendirilen tüm çocuklara yönelik hizmet veren kurumsal modeller tasarlanmalıdır. Bu kurumsal modellerde, çocuklara yönelik psikososyal destek hizmeti, aile danışmanlığı, kamu kurum kuruluşları hizmetlerine ve sahip oldukları haklara ilişkin bilgilendirme hizmeti sunulmalıdır. Bu merkezlerin öncelikle yoğun göç alan, sosyoekonomik düzeyi düşük bölgelerde kurulması ve yaygınlaştırılmasında, belediyeler ve sivil toplum kuruluşları etkin rol almalıdır.
- Sokakta çalıştırılan çocukların okul masraflarının ve aile ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik daha esnek ve güçlü sosyal yardım programları planlanarak çocukların bu yardımlardan yararlanmaları sağlanmalıdır. Bu doğrultuda Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüklerince verilen Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarınca verilen Şartlı Nakit Yardımı ödeneklerinin günümüz şartlarında çocukların çalıştırılmasına gerek kalmayacak şekilde artırılması gerekmektedir. İlgili yardımlardan yararlanan çocukların okula devam durumları, sosyal hizmet merkezleri ve sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakfında çalışan sosyal hizmet uzmanlarının düzenli aralıklarla gerçekleştireceği ev ziyaretleri aracılığı ile takip edilmelidir. Çalışabilecek durumda olan çocukların ebeveynleri İŞKUR ve yerel yönetimler aracılığı ile meslek edindirme kurslarına yönlendirilmelidir.

Finansman/ Grant Support

Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

The author(s) declared that this study has received no financial support.

Çıkar Çatışması/ Conflict of Interest

Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.

The authors have no conflict of interest to declare.

Yazarların Katkıları/Authors Contributions

Çalışmanın Tasarlanması: Yazar-1 (%60), Yazar-2 (%40)

Conceiving the Study: Author-1 (%60), Author-2 (%40)

Veri Toplanması: Yazar-1 (%60), Yazar-2 (%40)

Data Collection: Author-1 (%60), Author-2 (%40)

Veri Analizi: Yazar-1 (%60), Yazar-2 (%40)

Data Analysis: Author-1 (%60), Author-2 (%40)

Makalenin Yazımı: Yazar-1 (%60), Yazar-2 (%40)

Writing Up: Author-1 (%60), Author-2 (%40)

Makale Gönderimi ve Revizyonu: Yazar-1 (%60), Yazar-2 (%40)

Submission and Revision: Author-1 (%60), Author-2 (%40)

Açık Erişim Lisansı/ Open Access License

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY NC).

Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) ile lisanslanmıştır.

Kaynaklar

- Abate, D., vd. (2022). Health status of street children and reasons for being forced to live on the street in Harar. Eastern Ethiopia, *Plos one*, 17(3), e0265601. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0265601>.
- Abdelgalil, S., Gurgel, R. G., Theobald, S., & Cuevas, L. E. (2004). Household and family characteristics of street children in Aracaju, Brazil. *Archives of Disease in Childhood*, 89(9), s.817-820.
- Alpetekin, K.(2011). Sokakta çalışan çocuklar ve aileleri: Düzce örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 22(1), s.25 - 48.
- Altuntaş B. (2003). *Mendile, Simite, Boyaya, Çöpe... Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar*, İletişim Yayınları.
- ASHB. (2023). *2022 Yılı Faaliyet Raporu*. Ankara: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.

- Avşar, Z., Öğütoğulları, E., (2012). Çocuk İşçiliği ve Çocuk İşçiliği İle Mücadele Stratejileri, *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 2(2), s. 9-40.
- Aybek, B. ve Çelik, M. (2005). Adana ilinde sokakta çalışan çocukların bazı demografik özellikleri açısından incelenmesine yönelik bir araştırma, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 16 (1) s.95-116.
- Aydın, D., Çiftçi E. K. ve Karataş, H. (2015). Sokakta Çalışan Çocukların Depresyon Durumlarının Belirlenmesi, *The Journal of Pediatric Research*, 2(1), s.31-36.
- Basic, G. (2017). Observed successful collaboration in social work practice: coherent triads in Swedish juvenile care. *European Journal of Social Work*, s.1-14
- Bilgin, R. (2012). Sokakta Çalışan Çocukları Bekleyen Risk ve Tehlikeler: Diyarbakır Örneği. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(15), s. 79-96.
- Bilgin, R., Kızmaz, Z. (2010). Sokakta Çalışan/Yaşayan Çocuklar ve Suç: Diyarbakır Örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(32), s. 269-311.
- Birleşmiş Milletler Genel Kurulu. *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*. 20.11.1989.
- Bhukuth, A., Ballet, J. (2015), Children of the Street: Why are they in the Street? How do they Live? *Economics and Sociology*, Vol. 8, No 4, pp. 134-148. DOI: 10.14254/2071-789X.2015/8-4/10
- Çocuk Koruma Kanunu (2005). *TC Resmi Gazete Sayı: 25876*. Tarih: 15.07.2005.
- İş Kanunu (4857). *TC Resmi Gazete Sayı: 25134*. Tarih: 10.06.2003.
- Creswell, J. W. (2020). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni* (Çeviri: M. Bütün ve S. B. Demir 5. Basım). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Erbay, E. (2013). Türkiye’de Çocuk İşçiliğinin Büyük Resmi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, S. 1, s. 157-167.
- Emerson, P. Souza, A. (2011). *Economic Development and Cultural Change*, vol. 59, issue 2, 345 – 385.
- Fantahun, T., Taa, B. (2022) *Cogent Social Sciences* 8, 2068268 s. 1-12. <https://doi.org/10.1080/23311886.2022.2068268>
- Güngör, M.(2009). Eğitim Hakkı ve Sokakta Yaşayan/Çalışan Çocuklar: Mersin İli Örneği. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1.
- Hinton, S. (2006). *Comparing Problems in International Education: Street Children, Citizenship and Cultural Heritage*. Lewiston: The Edwin Melen Pres.
- Karabulut, Ö, (1996), *Türkiye’de Çalışan Çocuklar*, Friedrich Ebert Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Kelebek, G. (2017). Sokakta Çalışan Çocukların Karşılaştığı Tehlikeler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Kongresi*. İstanbul.
- Kızmaz, Z., Bilgin, R.(2010), Sokakta Çalışan/Yaşayan Çocuklar ve Suç: Diyarbakır Örneği, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(32), s. 269-311.
- Kuçur, F. (2016). Sosyoekonomik Bir Sorun Olarak Sokakta Çalışan Çocuklar. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2(1), s.55-66.
- Kuş, E. (2009). *Nitel-Nitel Araştırma Teknikleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Moayad, S.J., Kamal, S.H.M.,Sajjadi,H.,Vameghi,M.,Harouni,G.G.,Alamari,S.K.(2021). Child labor in Tehran, Iran: abuses experienced in work environments.*Child Abuse Neglect*, 117 , Article 105054
- Neuman, W. L. & Robson, K. (2014). *Basics Of Social Research*. Toronto: Pearson Canada.
- Nikorad, M., Soleimani, A. A. (2020),The effectiveness of teaching life skills to street children for improving their life skills and its quality, *Journal of Humanities Insights*, 4(03), s.103-112.

- O'Neill, E. O., Gabel, J., Huckins, S., & Harder, J. (2010). Prevention of child abuse and neglect through church and social service collaboration. *Social Work and Christianity*, 37(4), s.381- 406.
- Scanlon, T. J., Tomkins, A., Lynch, M., & Scanlon, F. (1998) Street children in Latin America. *British Medical Journal*, 316(23), s.1596-1600.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu), <http://tuik.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 15.12.2023).
- Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) <https://www.ilo.org/>, (Erişim Tarihi: 23.12.2023).
- Uluslararası Çalışma Örgütü, (ILO), *Child Labour*, UNICEF (Ed.), Global Estimates 2020, Trends and the Road Forward, International Labour Office and United Nations Children's Fund, New York. https://www.ilo.org/ipec/Informationresources/WCMS_797515/lang--en/index.htm. (Erişim Tarihi: 16.05.2024).
- Uluslararası Çalışma Örgütü, (ILO), *Rapid Assessment of Child Labour in the Streets of Serbia*. International Labour Organization 2023. <https://www.ilo.org/publications/rapid-assessment-child-labour-streets-serbia>. (Erişim Tarihi:16.05.2024).
- Van Acker, J., Ostrom, B., Rath, B., & de Kemp, R. (1999). Street children in Nairobi: Hakuna Matata *Journal of Community Psychology*, 27(4), s.393-404.
- Yavuzer, H. (2006). *Çocuk ve Suç*. İstanbul: Remzi Kitabevi.